

ADEVĂRUL DESPRE  
MEDICINA  
ALTERNATIVĂ

Simon Lehna Singh (n. 1964, Somerset, Anglia), scriitor și jurnalist britanic, s-a specializat în elaborarea de lucrări de popularizare pe subiecte științifice și matematice. A studiat fizica la Imperial College și a obținut titlul de doctor în fizica particulelor elementare la Universitatea Cambridge. A lucrat, timp de cinci ani, la serialul de televiziune *Tomorrow's World* de la BBC. În 1996, în cadrul serialului *Horizon*, a regizat și a fost coproducătorul unui film despre Marea Teoremă a lui Fermat, film distins cu premiul BAFTA. Cartea, pe același subiect (*Fermat's Last Theorem*), a devenit una dintre cele mai bine vândute cărți de popularizare a științei. Același succes l-a înregistrat în 1999 și *The Code Book (Cartea codurilor)*, care a stat la baza unui alt serial de televiziune, *The Science of Secrecy*.

Lucrări: *Fermat's Enigma. The Epic Quest to Solve the World's Greatest Mathematical Problem* (împreună cu John Lynch), Walker, New York, 1997 (*Marea Teoremă a lui Fermat*, Humanitas, București, 1998); *The Code Book. The Science of Secrecy from Ancient Egypt to Quantum Cryptography*, Doubleday/Random House, Inc., New York și Fourth Estate, London, 1999 (*Cartea codurilor*, Humanitas, București, 2000); *Big Bang. The Origin of the Universe*, HarperCollins Publishers Inc., New York, 2004 (*Big Bang. Originea Universului*, Humanitas, București, 2008); *Trick or Treatment? Alternative Medicine on Trial* (împreună cu Edzard Ernst), Transworld Publisher, 2008.

Edzard Ernst (n. 1948, Wiesbaden, Germania Occidentală) este cadru medical universitar și cercetător specialist în studierea medicinei complementare și alternative. Și-a început cariera medicală la un spital homeopatic din München, apoi a fost șeful Departamentului de medicină fizică și de reabilitare la Universitatea din Viena. În 1993, a plecat în Marea Britanie, unde a înființat Departamentul de medicină complementară de la Universitatea din Exeter, deținând aici primul astfel de post universitar din lume. În 1999, a devenit cetățean britanic. Din 2002 până în 2011, când a ieșit la pensie, a fost șeful Departamentului de medicină complementară la Școala Medicală Peninsula. Este redactorul-șef al publicației medicale *Focus on Alternative and Complementary Therapies* și are rubrică permanentă în *The Guardian*, unde analizează medicina complementară din perspectiva medicinei bazate pe dovezi. Pentru materialele sale critice la adresa metodelor lipsite de bază documentară, Ernst a fost numit „biciul medicinei alternative“.

Lucrări: *Homeopathy: A Critical Appraisal* (împreună cu Eckhart G. Hahn), Butterworth-Heinemann, 1998; *The Desktop Guide to Complementary and Alternative Medicine: An Evidence-based Approach*, Elsevier Health Sciences, 2006; *Complementary Therapies for Pain Management. An Evidence-Based Approach*, Elsevier Science, 2007; *The Oxford Handbook of Complementary Medicine*, Oxford University Press, 2008; *Healing, Hype, Or Harm?: Scientists Investigate Complementary or Alternative Medicine* (ed.), Imprint Academic 2008.

SIMON SINGH  
EDZARD ERNST

ADEVĂRUL DESPRE  
MEDICINA  
ALTERNATIVĂ

Traducere din engleză de  
DANA-LIGIA ILIN

 HUMANITAS  
BUCUREȘTI

Redactor: S. Skultéy  
Coperta: Ioana Nedelcu  
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu  
Corector: Patricia Rădulescu  
DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Simon Singh, Edzard Ernst  
*Trick or Treatment? Alternative Medicine on Trial*  
Copyright © 2008 by Simon Singh and Edzard Ernst  
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României  
SINGH, SIMON  
Adevărul despre medicina alternativă / Simon Singh și Edzard Ernst;  
trad.: Dana-Ligia Ilin. – București: Humanitas, 2013  
Bibliogr.  
Index  
ISBN 978-973-50-3990-5  
I. Ernst, Edzard  
II. Ilin, Dana-Ligia (trad.)  
615.322  
615.814.1  
633.88

EDITURA HUMANITAS  
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România  
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51  
[www.humanitas.ro](http://www.humanitas.ro)

Comenzi online: [www.libhumanitas.ro](http://www.libhumanitas.ro)  
Comenzi prin e-mail: [vanzari@libhumanitas.ro](mailto:vanzari@libhumanitas.ro)  
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Carte dedicată  
*ASR Prințul de Wales*

## Cuprins

Introducere .....	9
1. Cum stabilim adevărul? .....	17
2. Adevărul despre acupunctură .....	57
3. Adevărul despre homeopatie .....	115
4. Adevărul despre terapia chiropractică .....	177
5. Adevărul despre fitoterapie .....	231
6. Oare contează adevărul? .....	285
Anexă	
Ghidul operativ al terapiilor alternative .....	351
<i>Bibliografie suplimentară</i> .....	399
<i>Mulțumiri</i> .....	403
<i>Ilustrații</i> .....	404
<i>Index</i> .....	405

## Introducere

Întregul conținut al acestei cărți stă sub semnul unei singure fraze, concisă și plină de miez, pe care a scris-o acum mai bine de două mii de ani Hipocrate din Cos. Considerat părintele medicinei, el spunea:

*Există, de fapt, două lucruri, știința și părerea proprie; cea dintâi naște cunoaștere, cea de-a doua naște ignoranță.*

Când cineva propunea un nou tratament medical, Hipocrate spunea că, pentru a hotărî dacă acesta dă – sau nu – rezultate, criteriul de bază trebuie să fie știința, nu părerea cuiva. Știința folosește experimente, observații, analize, argumente și discuții, pentru a se ajunge la un consens obiectiv în privința adevărului. Chiar și când s-a ajuns la o concluzie, știința continuă să-și cântărească și să-și rafineze propriile afirmații, ca nu cumva să greșească. În schimb, părerile sunt subiective și se bat cap în cap, iar cel care are cea mai convingătoare campanie de promovare are cele mai mari șanse să-și impună părerea, indiferent dacă are – sau nu – dreptate.

Această carte, urmând dictonul lui Hipocrate, cercetează din punct de vedere științific abundența de remedii alternative actuale, a căror popularitate sporește cu iuteală. Aceste remedii se găsesc din belșug în orice farmacie, se scrie despre ele în toate revistele, sunt discutate pe milioane de pagini web și sunt utilizate de miliarde de oameni – și totuși, mulți medici le privesc cu scepticism.

Noi definim medicina alternativă drept orice terapie care nu este acceptată de majoritatea celor care practică medicina convențională, și de obicei aceasta înseamnă, de asemenea, că terapiile alternative au mecanisme aflate în afara concepțiilor actuale din medicina modernă. În limbaj științific, se spune despre terapiile alternative că nu sunt plauzibile din punct de vedere biologic.

În ziua de azi, se folosește curent formularea acoperitoare „medicină complementară și alternativă“, care implică, în mod corect, faptul că aceste terapii sunt utilizate uneori laolaltă cu medicina convențională, iar alteori în locul acesteia. Din păcate, este o formulare lungă și greoaie, așa încât, în dorința de a simplifica lucrurile, am hotărât să folosim, pe tot parcursul acestei cărți, formula „medicină alternativă“.

Sondajele arată că, în multe țări, mai bine de jumătate din populație apelează la o formă sau alta de medicină alternativă. Se estimează că totalul cheltuielilor anuale pentru toate formele de medicină alternativă este de aproximativ 40 de miliarde de lire sterline, fiind astfel domeniul de cheltuieli medicale cu cea mai rapidă creștere. Cine are, prin urmare, dreptate: criticul care crede că medicina alternativă e una cu vrăjitoria, ori mama care lasă sănătatea pruncului ei pe seama medicinei alternative? Există trei răspunsuri posibile:

1. Poate că medicina alternativă este cu totul nefolositoare. Poate că un marketing convingător ne-a prostit să credem că medicina alternativă are efect. Cei care practică medicina alternativă pot să pară oameni cumsecade, care vorbesc despre concepte atractive ca „minuni ale naturii“ și „înțelepciune străveche“, dar s-ar putea să inducă publicul în eroare – ori poate că se înșală chiar și pe ei înșiși. Mai folosesc și termeni care să impresioneze, la modă, ca „holistic“, „meridiane energetice“, „autovindecare“ și „individualizat“. Ne-am da oare seama – dacă am putea vedea ce e dincolo de jargon – că medicina alternativă nu e decât praf în ochi?



2. Sau poate că medicina alternativă e cât se poate de eficientă. Poate că scepticii, printre care se numără mulți medici, n-au izbutit pur și simplu să recunoască foloasele unei abordări mai holistice, naturale, tradiționale și spirituale privind sănătatea. Medicina n-a susținut niciodată că ar deține toate răspunsurile, concepția noastră despre trupul omenesc cunoscând, de multe ori, schimbări radicale. Va duce oare, așadar, următoarea schimbare la descoperirea mecanismelor care stau la baza medicinei alternative? Sau ar putea fi lucrarea unor forțe mai întunecate? Să fie vorba despre faptul că autoritățile medicale vor să-și păstreze puterea și influența, iar doctorii critică medicina alternativă ca să anihileze orice rival? Ori poate că aceiași sceptici sunt marionetele marilor corporații farmaceutice, care vor, pur și simplu, să-și conserve profitul?

3. Sau poate că adevărul se află undeva la mijloc?

Oricare ar fi răspunsul, am hotărât să scriem această carte pentru a ajunge la adevăr. Cu toate că au apărut deja multe cărți care pretind că vă spun adevărul despre medicina alternativă, suntem convinși că lucrarea noastră oferă un nivel fără precedent de rigurozitate, autoritate și independență. Suntem, amândoi, oameni de știință cu experiență, așa încât vom examina diferitele terapii alternative cu cea mai mare atenție. În plus, nici unul dintre noi nu a lucrat pentru vreo companie farmaceutică și nici n-a tras vreodată foloase de pe urma sectorului „sănătății naturale” – putem spune cu mâna pe inimă că singura noastră motivație este aflarea adevărului.

Iar parteneriatul nostru dă lucrării echilibru. Unul dintre autori, Edzard Ernst, aparține acestui domeniu, a practicat mulți ani medicina, inclusiv unele terapii alternative. Este primul profesor de medicină alternativă din lume și grupul său de cercetare a petrecut cincisprezece ani încercând să determine care tratamente sunt eficiente și care nu. Celălalt, Simon Singh, nu aparține domeniului; timp de aproape două decenii, a fost

jurnalist specializat pe știință, a colaborat cu presa scrisă, televiziunea și radioul, și totdeauna s-a străduit să explice ideile complicate într-un mod accesibil publicului larg. Credem că putem laolaltă, mai bine decât oricine altcineva, să ajungem mai aproape de adevăr și, la fel de important, ne vom strădui să vi-l explicăm într-un mod limpede, plin de culoare și inteligibil.

Sarcina noastră este să dezvăluim adevărul despre poțiuni, loțiuni, pastile, ace, masaj și energizare, care se află în afara tărâmului medicinei convenționale, dar pe care mulți pacienți le găsesc din ce în ce mai atrăgătoare. Ce este eficient și ce nu este? Care sunt tainele și care sunt minciunile? Cine este de încredere și cine vă goleşte buzunarele pe degeaba? Medicii din zilele noastre să fie oare cei care știu ce e mai bine, ori leacurile băbești își au cu adevărat rădăcinile într-o înțelepciune străveche și superioară? Toate aceste întrebări, precum și multe altele își vor afla răspunsul în această carte, cea mai onestă și exactă examinare a medicinei alternative.

Vom răspunde, mai cu seamă, la întrebarea fundamentală: „Este medicina alternativă eficientă în tratarea bolilor?” Cu toate că este o întrebare scurtă și simplă, devine, când o analizezi, destul de complicată și are mai multe răspunsuri, care depind de trei aspecte-cheie. În primul rând, despre care dintre terapiile alternative este vorba? În al doilea rând, la ce boală o aplicăm? În al treilea rând, ce înțelegem prin „eficient”? Ca să ne putem ocupa cum se cuvine de aceste trei întrebări, am împărțit cartea în șase capitole.

Capitolul 1 oferă prezentarea metodei științifice. Este explicat modul în care, prin intermediul experimentelor și al observării, oamenii de știință pot să afle dacă o anumită terapie este – sau nu – eficientă. Toate concluziile la care ajungem în restul acestei cărți se bazează pe metoda științifică și pe analiza imparțială a celor mai bune rezultate disponibile din cercetarea medicală. Dat fiind, așadar, că explicăm mai întâi în ce fel acționează știința, nădăjduim că încrederea dumneavoastră în concluziile noastre viitoare va spori.

Capitolul 2 arată cum se poate aplica metoda științifică la acupunctură, una dintre cele mai bine puse la punct, testate și folosite terapii alternative. Pe lângă examinarea numeroaselor teste științifice efectuate în domeniul acupuncturii, în acest capitol sunt cercetate și originile ei, în Orient, modul în care a migrat către Occident și felul în care este practică în prezent.

În capitolele 3, 4 și 5, sunt examinate, în același fel, celelalte trei terapii alternative principale, și anume homeopatia, terapia chiropractică și fitoterapia. De restul terapiilor alternative, ne vom ocupa în anexă, care oferă analiza succintă a peste treizeci de metode de tratare. Cu alte cuvinte, orice terapie alternativă cu care ați putea avea a face vreodată va fi evaluată din punct de vedere științific în paginile acestei cărți.

Cel de-al 6-lea capitol, ultimul, prezintă câteva concluzii bazate pe dovezile din capitolele precedente și scrutează viitorul serviciilor medicale. Dacă există dovezi indubitabile că o anumită terapie alternativă nu este eficientă, ea ar trebui oare interzisă, ori principala forță motrice e alegerea pacientului? Pe de altă parte, dacă unele terapii alternative sunt cu adevărat eficiente, pot fi ele oare integrate în medicina convențională, ori va exista totdeauna un antagonism între autoritățile medicale și practicienii din domeniul terapiilor alternative?

Tema-cheie care străbate toate cele șase capitole este „adevărul“. În capitolul 1, este discutat felul în care știința stabilește adevărul. În capitolele 2–5, este dezvăluit adevărul despre diferite terapii alternative, pe baza dovezilor științifice. În capitolul 6, ne ocupăm de motivul pentru care adevărul contează, ca și despre felul în care acest lucru ar trebui să ne influențeze atitudinea față de terapiile alternative în contextul medicinei secolului al XXI-lea.

Adevărul este, desigur, un lucru liniștitor, dar în această carte el e însoțit de două avertismente. În primul rând, vom prezenta adevărul într-un mod direct, fără concesii. Prin urmare, când vom stabili că o anumită terapie este cu adevărat eficientă în

cazul unei anumite boli (de exemplu, sănătoarea are cu adevărat efect antidepresiv dacă e folosită corect – vedeți capitolul 5), o să spunem limpede acest lucru. Iar în cazurile în care vom descoperi totuși că o anumită terapie este nefolositoare, ori chiar nocivă, vom formula această concluzie cu aceeași tărie. Ați hotărât să cumpărați această carte ca să aflați adevărul, așa încât socotim că este de datoria noastră să spunem lucrurilor pe nume fără șovăială.

Cel de-al doilea avertisment este că toate adevărurile din această carte se bazează pe știință, deoarece Hipocrate a avut perfectă dreptate când a spus că știința naște cunoaștere. Tot ce știm despre univers, de la alcătuirea unui atom până la numărul galaxiilor, se datorează științei, și toate descoperirile revoluționare din medicină, de la crearea antisepticelor până la eradicarea variolei, au fost construite pe baze științifice. Știința nu e, desigur, perfectă. Chiar dacă oamenii de știință nu se sfiesc să recunoască faptul că nu știu totul, metoda științifică este, fără îndoială, cel mai bun mecanism de obținere a adevărului.

Dacă sunteți un cititor sceptic în privința științei, vă rugăm să citiți măcar capitolul 1. Până la sfârșitul lui, veți fi, probabil, destul de convins de valoarea metodei științifice ca să puteți accepta concluziile din restul cărții.

S-ar putea totuși să nu acceptați ideea că știința este cea mai bună modalitate de a hotărî dacă o terapie alternativă are – sau nu – efect. Poate că aveți mintea atât de îngustă, încât nu vă lepădați de concepțiile dumneavoastră despre lume, orice ar avea știința de zis. S-ar putea să aveți credința neclintită că orice formă de medicină alternativă e praf în ochi, după cum s-ar putea să credeți cu tărie în opinia contrară, că medicina alternativă este panaceul durerilor și al bolilor. În ambele cazuri, cartea aceasta nu este pentru dumneavoastră. N-are rost să citiți nici măcar primul capitol dacă nu sunteți pregătit să acceptați posibilitatea ca metoda științifică să joace rolul de arbitru al adevărului. De fapt, dacă v-ați format deja părerea despre

medicina alternativă, s-ar cuveni să returnați cartea la librărie și să vă cereți banii înapoi. Că doar n-ați avea de ce să vreți să aflați concluziile la care au ajuns mii și mii de lucrări de cercetare, când dumneavoastră știți deja toate răspunsurile, nu?

Tragem însă nădejdea că aveți mintea destul de deschisă ca să doriți să citiți mai departe.

1

CUM STABILIM  
ADEVĂRUL?

*Adevărul există – numai minciunile sunt inventate.*

Georges Braque

Această carte se ocupă de stabilirea adevărului în privința medicinei alternative. Care terapii sunt eficiente și care sunt nefolositoare? Care terapii sunt neprimejdioase și care sunt vătămătoare?

Iată întrebările pe care și le-au tot pus medicii de mii de ani încoace în privința tuturor formelor de medicină, însă doar de puțină vreme au stabilit un mod de abordare care le permite să le deosebească pe cele eficiente de cele nefolositoare și pe cele neprimejdioase de cele vătămătoare. Acesta, numit *medicina bazată pe dovezi*, a revoluționat practica medicală, transformând-o dintr-o zonă de activitate a șarlatanilor și incompetenților într-un sistem de servicii medicale care poate să ofere miracole cum sunt transplantul de rinichi, eliminarea cataractei, combaterea maladiilor infantile, eradicarea variolei și salvarea reală a milioane de vieți în fiecare an.

Dat fiind că vom utiliza principiile medicinei bazate pe dovezi pentru a testa terapiile alternative, este esențial să explicăm cum se cuvine ce anume este ea și cum funcționează. Nu o prezentăm într-un context modern, ci ne întoarcem în vreme, ca să vedem cum a apărut și cum s-a dezvoltat, ceea ce îngăduie o înțelegere mai profundă a calităților sale inerente. Vom examina mai ales felul în care acest mod de abordare a permis testarea *flebotomiei* (a luării de sânge), un tratament ciudat și foarte obișnuit odinioară, care implica tăierea pielii și incizarea în lung a vasului de sânge ca remediu pentru orice afecțiune.

Avântul flebotomiei a început în Grecia antică, unde se potrivea perfect cu ideea larg răspândită că bolile sunt provocate de dezechilibrul celor patru fluide din corp, numite *umori*: sângele, bila galbenă, bila neagră și flegma. Dezechilibrele acestor umori, pe lângă afectarea sănătății, aveau ca rezultat anumite temperamente. Sângele era asociat cu optimismul, bila galbenă cu irascibilitatea, bila neagră cu deprimarea, iar flegma cu lipsa emoțiilor. Încă mai deslușim ecouri ale teoriei umorilor în cuvinte ca „sanguin“, „coleric“, „melancolic“ și „flegmatic“.

Medicii greci, care nu cunoșteau felul în care circulă sângele prin corp, credeau că el poate să stagneze și, prin aceasta, să provoace boală. Prin urmare, recomandau înlăturarea acestui sânge stagnant, prescriind anumite proceduri pentru fiecare boală. De exemplu, afecțiunile hepatice erau tratate prin practicarea unei incizii la o venă a mâinii drepte, iar în cazul afecțiunilor legate de splină trebuia incizată o venă a mâinii stângi.

Tradiția medicală grecească se bucura de un prestigiu atât de mare, încât, în veacurile următoare, lăsarea de sânge a devenit o metodă foarte populară de tratare a pacienților din întreaga Europă. La începutul Evului Mediu, cei avuți apelau adesea, pentru lăsarea de sânge, la călugări, cărora însă, în 1163, papa Alexandru III le-a interzis să aplice această practică medicală crudă. După aceea, bărbierii au ajuns să preia răspunderea specialistului local în lăsarea de sânge. Ei și-au luat sarcina în serios, rafinându-și tehnicile și adoptând noi tehnologii. Alături de lama simplă, a apărut *lanțeta*, o lamă acționată de un resort, care pătrundea până la o anumită adâncime. I-a urmat *scarificatorul*, alcătuit dintr-o duzină, sau mai mult, de lame cu resort care despicau pielea simultan.

Bărbierii care preferau o metodă mai puțin tehnică și mai naturală optau pentru varianta lipitorilor. Ventuzele acestor viermi paraziți care se hrănesc cu sânge au câte trei maxile separate, fiecare prevăzută cu circa 100 de dinți minusculi. Ele oferă o metodă ideală pentru lăsarea de sânge din gingiile, buzele sau



nasul pacientului. În plus, lipitorile secretă un agent anestezic care atenuează durerea, un anticoagulant care împiedică închegarea sângelui și un vasodilatator care lărgeste vasele de sânge ale victimei, măbind debitul. Pentru ca ședințele de lăsare de sânge să fie mai îndelungate, medicii efectuau *bdelatomia*, adică despicau corpul lipitorii, astfel încât sângele pătrundea pe la capul ei și apoi se scurgea afară prin tăietură. Aceasta împiedica lipitoarea să se umfle cu sânge și o făcea să nu se oprească din supt.

Se spune adesea că stâlpul roșu cu alb din fața frizeriilor din zilele noastre este emblema rolului de chirurg pe care l-au avut cândva bărbierii, însă în realitate el este asociat cu rolul lor de specialiști în lăsarea de sânge. Roșul simbolizează sângele, albul este garoul, bila din vârf simbolizează vasul de alamă cu lipitori, iar stâlpul însuși reprezintă bățul pe care îl strângea în mână pacientul ca să sporească debitul sângelui.

În același timp, cei mai mulți dintre medicii de frunte ai Europei practicau și studiau și ei lăsarea de sânge – de exemplu, Ambroise Paré, care a fost medicul oficial al regilor Franței în secolul al XVI-lea. El a scris mult despre acest subiect, oferind numeroase recomandări și sugestii valoroase:

Când sunt prinse cu mâna goală, lipitorile se stârnesc, iar asta le face atât de îndărătnice, încât nu mai mușcă; prin urmare, trebuie să le ții într-o pânză de in albă și curată și să le pui pe pielea deja zgâriată oleacă, ori mânjită cu sângele altei vietăți, căci atunci ele se înfig deplin în piele și carne, cu mai mare lăcomie. Ca să le faci să se desprindă, să le pui la capete nițel praf de aloe, sare ori cenușă. Dacă voiești să știi cât sânge au tras, se cere să presari pe ele, de cum s-au desprins, sare făcută pulbere, căci atuncea varsă tot sângele pe care l-au supt.

Când europenii au colonizat Lumea Nouă, au dus cu ei practica lăsării de sânge. Medicii americani nu au găsit de cuviință să pună sub semnul întrebării tehnicile care se învățau în marile spitale și universități europene, așa încât și ei au considerat lăsarea de sânge o procedură medicală convențională, care poate

fi folosită în numeroase împrejurări. Și totuși, când a fost utilizată la tratarea celui mai important pacient al națiunii, în 1799, a iscat dintr-odată gâlceavă. Era oare cu adevărat lăsarea de sânge o intervenție medicală salvatoare a vieții, ori făcea să se scurgă viața din pacienți?

Controversa a început în dimineața zilei de 13 decembrie 1799, când George Washington s-a trezit cu simptome de răceală. Când secretarul său personal l-a sfătuit să ia leacuri, Washington i-a răspuns: „Știi doar că nu iau niciodată leacuri pentru răceală. O las să plece așa cum a venit.“

Fostul președinte, în vârstă de șaiszeci și șapte de ani, nu credea că ar trebui să-și facă griji dacă-i curge un pic nasul și-l doare în gât, cu atât mai mult cu cât avusese el a face cu boli mult mai rele, și nu l-au răpus. În adolescență, s-a molipsit de variolă, urmată de un atac de tuberculoză. Apoi, pe când făcea lucrări topografice în mlaștinile pline de țânțari din Virginia, s-a îmbolnăvit de malarie. În 1755, a scăpat ca prin minune cu viață din bătălia de la Monongahela, cu toate că i s-au prăpădit în luptă doi cai, iar patru gloanțe de muschetă i-au străpuns uniforma. A mai suferit și de pneumonie, crizele de malarie i s-au repetat și i-a apărut la șold un „carbuncul malign“, care l-a țintuit la pat timp de șase săptămâni. Ironia sorții face ca, după ce a scăpat cu viață din bătălii sângeroase și din înfruntarea cu boli grave, ceea ce părea să fie un fleac de răceală cu care se preocupase în acea zi de vineri, 13, s-a dovedit a fi, pentru Washington, primejdia cea mai mare.

Starea i s-a înrăutățit în noaptea de vineri așa de mult, încât s-a trezit la mijirea zorilor cu senzația de sufocare. Când domnul Albin Rawlins, administratorul moșiei lui Washington, i-a pregătit un amestec de melasă, oțet și unt, a constatat că pacientul nu o poate înghiți decât cu mare greutate. Rawlins, care se pricepea foarte bine la lăsarea de sânge, a hotărât că tratamentul nu e suficient. Dornic să ușureze suferința stăpânului, a făcut o mică incizie în brațul generalului, folosind un instrument